

Citation:

P.J. van Winter, Levensbericht N.W. Posthumus, in:
Jaarboek, 1960-1961, Amsterdam, pp. 345-356

N. W. POSTHUMUS
(26 februari 1880—18 april 1960)

HERDENKING
VAN
NICOLAAS WILHELMUS POSTHUMUS
(26 februari 1880—18 april 1960)

Ons gestorven medelid Posthumus, die ik hier voor u mag herdenken, werd op 26 februari 1880 te Amsterdam geboren als zoon van Nicolaas Wilhelmus Posthumus en Huibertje IJzerman. De vader, naar wie hij genoemd was, ontviel aan het gezin reeds in 1885. De zoon heeft hem dus nauwelijks gekend. Des te opmerkelijker is het dat men in het levensbericht van deze onderwijzman, die een der baanbrekers voor een nieuwe aanpak van de aardrijkskunde is geweest, veel tegenkomt dat aan onze Posthumus doet denken. Dat betreft niet alleen de tengere gestalte en de zwakke stem, maar ook de grote geestkracht, het besliste en beheerste optreden dat van zelfvertrouwen getuigde, de brede visie en de vaste lijn, de vindingrijkheid en de volharding, alles eigenschappen die ook in de zoon zouden opvallen. „De persoonlijkheid van Posthumus, aldus C. M. Kan in het levensbericht van 1886, kan tot zeer verschillende beoordeelingen aanleiding geven” en ook Kan zelf erkent in de 15 jaren van samenwerking in het belang van het Aardrijkskundig Genootschap niet altijd eender over hem te hebben gedacht. Terugziende stelt hij vast dat Posthumus zonder kleine motieven handelde en dat bij hem achter onbewogen zakelijkheid een sterk idealisme schuil ging. Het kan alles ook voor de zoon gelden.

De jonge Posthumus groeide ook na de dood van zijn vader op in een leraarsgezin. Zijn moeder hertrouwde weldra met de heer Snijder, leraar aan de eerste H.B.S. m. 3 j. c., waarvan vader Posthumus directeur was geweest. Het zal voor zijn later leven van betekenis zijn geweest. De heer Snijder heeft in Amsterdam grote bekendheid en waardering ondervonden als hoofd van de

Avondschool voor Volwassenen aan de Koestraat, waaraan hij bijna 40 jaar leiding heeft gegeven. Wij mogen aannemen dat zulk een man in het gezin een grote sociale bewogenheid heeft gebracht, die mede aanleiding zal zijn geweest tot Posthumus' omhelzing van het socialisme, dat in de jaren '90 van de vorige eeuw zoveel aantrekkingskracht had op de opgroeiende intelligentsia, in Amsterdam in het bijzonder. Anderzijds, stel ik mij voor, heeft het druk bezette leven van deze man, die geheel in het onderwijs opging, met een volle dagtaak en een avondschool bovendien, de jonge Posthumus afgeschrikt van een studierichting, die de meeste kans bood tot een post als leraar te leiden. Hoewel hij geschiedenis had willen studeren, koos hij de studie in de rechten, omdat het leraarschap geen aantrekkelijkheid voor hem bezat.

Posthumus als Amsterdams student, dat is een jonge man, die met andere veel belovende en later ook tot invloed en betekenis gekomen jongeren zich vermeit in het modern-intellectuele dispuut *Clio* en — breder kring — in het Socialistisch Leesgezelschap, dat in 1898, het jaar waarin hij aankwam, was opgericht. Hij werkt mee aan *Propria Cures*, dat de geesten voor de nieuwe tijd wil toegankelijk maken — hij is in 1901 zelfs een tijdlang hoofdredacteur van het blad — en hij spreekt zich bij verschillende gelegenheden uit op zulk een wijze dat Wiessing hem het meest van allen beschouwt als de man van wie het marxistisch socialisme in Nederland veel te verwachten heeft — „geheel verkeerdelijk”, zoals hij in zijn autobiografie spijtig vast stelt.

Maar Posthumus is ook de student geweest, die uren kon doorbrengen in de winkel van A. B. Soep bij het Amstelveld, boekhandelaar en uitgever, in wiens voorraden vele oude boeken en boekjes te vinden waren, waardoor de aankomende historicus geboeid werd. De liefde voor het boek, ook voor het curiosum, zou hem zijn gehele leven bijblijven. De boekerijen en instituten, die hij heeft helpen opbouwen, getuigen ervan. Het was geen nieuwe inval dat hij later als directeur van E. J. Brill de leiding van het antiquariaat met graagte op zich nam.

Er komt nadere tekening in dit leven. Voor politiek heeft Posthumus aanleg noch belangstelling gehad. Hij heeft zich van dat terrein al spoedig teruggetrokken, al zal hij het socialisme niet ontrouw worden. Hij geeft zich zoveel mogelijk aan de studie die zijn liefde heeft, aan die der geschiedenis, en laat daar de nieuwe invloeden toe, die overal opsteken.

Het geviel dat de studenten in rechts- en in staatswetenschappen tussen 1896 en 1905 te Amsterdam M. W. F. Treub als hoogleraar in staathuishoudkunde vonden. Hij was de radicaal, die als wethouder zoveel vernieuwing bracht in de Amsterdamse gemeentehuishouding. Hij stond als econoom, die uitging van de belangen en de eisen van het leven, meer dan van de theorie, open voor de nieuwe historische school in de staathuishoudkunde, waarvan Schmoller en Bücher in Duitsland de voormannen waren. Het moet in Posthumus' eerste jaar zijn geweest dat Treub in de vorm van aulavoordrachten zijn later in *Uragen des Tijds* en weldra in boekvorm uitgegeven *Hoofdstukken uit de Geschiedenis der Staathuishoudkunde* uitdroeg en daarmee de jonge student pakte.

Naast de historische richting in de economie was er de economische benadering van de geschiedenis, sinds 1901 door G. W. Kernkamp in Amsterdam voorgedragen. Zijn inaugurele rede, *Over de Materialistische Opvatting der Geschiedenis*, werd door Posthumus in *Propria Cures* besproken als een voorbeeld van de betekenis, die de marxistische geschiedbeschouwing geleidelijk krijgt, ook voor hen, die het historisch-materialisme niet aanhangen.

Een derde invloed van belang was het verschijnen in 1904 van de leemtenlijst van de Commissie van Advies voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën. Dit *Overzicht van de door Bronnenpublicatie aan te vullen Leemten der Nederlandsche Geschiedkennis*, in opzet en hoofdzaken het werk van H. T. Colenbrander, verscheen juist in de tijd, waarin het op Posthumus indruk kon maken. Het heeft hem, naar hij zelf in mijn bijzijn getuigd heeft, vele niet vermoede mogelijkheden op het erf der vaderlandse geschiedenis eerst recht doen opengaan. Hij vond er onder de desiderata de wens dat de nijverheid van Leiden haar behandeling

zou krijgen. Toen hij in 1904 doctoraal examen in de rechtswetenschap en in 1906 in de staatwetenschappen had gedaan, wijdde hij zich enige jaren geheel aan de studie van de Leidse lakennijverheid. In 1909 verwierf hij op dezelfde dag, 9 juli, de titels van meester in de rechten (op stellingen) en doctor in de staatswetenschappen, de laatste cum laude op een proefschrift over de middeleeuwse geschiedenis van Leidens allesoverheersend bedrijf. Hij zou er nog jaren mee bezet blijven, zoals niet alleen zijn bronnen-uitgave in de reeks van de R. G. P. kan getuigen (1910—1918, 6 delen), maar ook de verdere delen van zijn boek, die in 1939 verschenen en de materie tot aan het einde van de oude Republiek behandelen. Aldus bracht hij de studie van de nijverheid op gang, waar vroeger alleen scheepvaart en handel de aandacht hadden gehad en was hij één dergenen, die de economische geschiedenis bevrijdden uit de ban van het op vrijhandelspolitiek gerichte liberale denken.

Een leraarschap in economie aan de Amsterdamse Handelsschool, onder directoraat van zijn oom J. IJzerman, die een leerling van zijn vader was geweest, was de eerste maatschappelijke functie, die aan hem werd toevertrouwd. Maar te voren al was hij betrokken geraakt bij het streven van de Vereniging voor de Nederlandsche Tentoonstelling van Huisindustrie, een opzet van het Algemeen Nederlandsch Werkliedenverbond, dat met steun van gemeenten, provincie en Rijk werd verwerkelijkt. In de zomer van 1909 werd in het gebouw Velox — de Amsterdamse rijwiel-school, nu Zuiderbad — de tentoonstelling gehouden. Een Congres was eraan verbonden, waaraan de vooraanstaande politiek-maatschappelijk bewogen leiders van Nederland meewerkten. Een grote enquête naar de misstanden op het gebied van de huisindustrie ging ermee gepaard. Posthumus had veel bemoeiingen met de tentoonstelling, was secretaris van het Congres en van de enquête-commissie en bewerkte zelf met opmerkelijke economisch-historische belangstelling de toestanden in de kledingindustrie en in de Noordbrabantse schoenenindustrie. Het verslag verscheen in 1911—1913 onder de titel *Onderzoekingen naar de Toestanden in de*

Nederlandsche Huisindustrie als uitgave van de directie van de Arbeid van het ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Ik heb bij deze episode in Posthumus' leven lang stil gestaan, omdat zij mij van betekenis lijkt voor zijn verdere bedrijvigheid. De ervaringen met de tentoonstelling zullen van invloed zijn geweest voor zijn initiatief tot de Internationale Economisch-Historische Tentoonstelling van 1929 in het Stedelijk Museum te Amsterdam bij gelegenheid van het Congres van de Internationale Kamer van Koophandel. De enquête, met overheidssubsidies ondernomen, door het Rijk voortgezet, nadat dit het materiaal had overgenomen; het verder onderzoek toevertrouwd aan de actieve krachten onder de aanstichters, aan Posthumus in de eerste plaats, die daarvoor dus een tijdelijke regeringsopdracht kreeg; ten slotte een uitgave van de resultaten op kosten van de overheid — mij dunkt dat hier een leerschool heeft gelegen voor een wilskrachtige en intelligente leerling, die zich de ervaringen ten nutte wist te maken en voortaan een ongekende vaardigheid ontwikkelde in het ontwerpen en doorvoeren van de vele vernuftige plannen, waarvoor hij de middelen op het onverwachtst bijeen wist te brengen en waarmee hij, tegen voorzichtige bedachtzaamheid in, de wetenschap die hij diende in de brede stromen van het leven wilde brengen, opdat zij een nuttige functie zou kunnen vervullen in het maatschappelijk bestel.

Posthumus is behalve door zijn publikaties vooral bekend geworden door de vele instituten die hij tot stand heeft gebracht. Tegen het einde van zijn leven gevraagd hoeveel instellingen hij had helpen oprichten, noemde hij een aantal van 15. Hij begon er al mee nog vóór hij in 1913 tot hoogleraar aan de Handelshogeschool te Rotterdam was benoemd en vond telkens weer aanleiding tot het opzetten van nieuwe, meestal levensvatbare plannen.

Zijn eerste schepping is de *Vereeniging Het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief* geweest, die oude koopmansarchieven wilde redden van vernietiging. Posthumus heeft altijd veel voor archiefonderzoek gevoeld en zijn studenten daartoe ook steeds weer opgewekt. Zelf heeft hij uit de schatten die hij had mogen redden

vele grotere en kleine bijdragen geleverd voor het *Economisch-Historisch Jaarboek*, dat door het „Archief” werd uitgegeven. Twee gelijktijdige initiatieven waren bij de stichting daarvan samengekomen, een van Posthumus. Het is zeker niet toevallig dat Kernkamp voorzitter van het bestuur werd en dat minister Treub subsidie verleende. Het is altijd een van Posthumus' sterke zijden geweest dat hij zijn relaties voor zijn bedoelingen wist te winnen en zo op brede basis kon bouwen. De bestuursvorm van het N.E.-H.A. getuigt ook van de bedoeling zoveel mogelijk mensen van kennis, invloed of middelen aan de zaak te verbinden.

Het N.E.-H.A. heeft zijn zetel in Den Haag, waar het archiefgebouw staat, tussen de twee grote koopsteden. Het heeft later ook een Economisch-Historische Bibliotheek in Amsterdam gevestigd, waar Posthumus als Amsterdams hoogleraar het economisch-historisch seminarium heeft gevestigd in een complex, dat de gemeente had aangekocht en laten restaureren.

Daar aan de Herengracht, vindt men ook de zetel van de Nederlandse afdeling van het *International Scientific Committee on Price History*, waar Posthumus gelegenheid vond tot het bewerken en uitgeven van zijn *Nederlandsche Prijsgeschiedenis*. Deel I ervan verscheen in 1943 en deel II, nog zonder de inleiding, kon bij zijn tachtigste verjaardag getoond worden. Het sloot alles aan bij overzichten van prijsverloop, waartoe Posthumus al bij zijn studie van de lakenindustrie gekomen was en het verschafte hem een welkome gelegenheid tot het opsporen, overal ter wereld, van Amsterdamse prijslijsten, waarbij hij zijn jachtinstinct kon laten werken.

Een andere grote schepping is het *Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis* te Amsterdam, in 1935 geboren uit de mogelijkheid in tijden van politieke crisis en vervolging archivalische schatten te verwerven uit bezit van opgejaagden en bedreigden. Toen de kans daartoe zich voordeed, liet ook in het economische een crisis zich gevoelen en zelfs Posthumus, voor wie de beurzen waarop hij het begrepen had steeds schenen open te gaan, kon geen geld vinden, tot Ankersmit, de hoofdredacteur van *Het Volk*,

een vriend uit zijn studententijd, hem wees op de cultureel en sociaal zeer geïnteresseerde Nehemia de Lieme, directeur van de Centrale Arbeiders Levensverzekering in Den Haag, die inderdaad de gezochte opening wilde bieden en daarmee de grondslag legde voor een verzameling van ongekende rijkdom aan materiaal en voor een middelpunt van studie, dat internationale bekendheid heeft verworven, ondanks de schade, die het onder de Duitse bezetting geleden heeft. Het was verbluffend te zien hoe spoedig Posthumus zich op dat nieuwe terrein thuis gevoelde en met hoeveel speurzinnigheid hij en zijn medewerkers en -werksters telkens nieuwe schatten wisten te ontdekken, waarmee de collecties verrijkt konden worden. Zijn oude liefde voor het turbulente socialisme van zijn jonge jaren vond hier een schone gelegenheid zich in zijn gerijpte wetenschappelijke belangstelling te laten gelden.

Als derde noem ik het *Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie*, ditmaal dus een overheidsinstelling, maar een waarvan de financiering niet minder Posthumus' vindingrijkheid vereist heeft, een instituut waarvan de noodzaak hem al van het begin van de Duitse bezetting duidelijk was en waarover hij al sprak op het eerste college, dat hij na de mei-dagen van 1940 gaf. Het Instituut heeft in de oorlogsjaren, toen Posthumus als hoogleraar ontslagen was, een bewogen voorgeschiedenis gehad, die deels in Nederland, deels in Londen speelde. Wat dadelijk na de bevrijding tot stand kwam, is iets anders geworden dan ook Posthumus zich aanvankelijk had voorgesteld maar de verschillende richtingen waarin het zich ontwikkeld heeft, zijn meest door hem aangewezen. Hij heeft de staf voor het werk gewonnen en met zijn snel verworven overzicht, zijn brede kijk en zijn indringende belangstelling heeft hij stimulerend en inspirerend gewerkt.

Dat was overal zijn betekenis, toen het vele, waarbij hij betrokken was, geen rustige concentratie meer toeliet en zijn medewerkers hem slechts zelden zagen. Menigeen is hem dankbaar voor een visie die hij wist over te dragen, voor een opening die hij gewezen heeft, en velen erkennen dat zij door hem zo over een dood punt zijn heen geholpen.

Posthumus bezat de gave anderen voor zijn inzichten en plannen te winnen. Hij zag mogelijkheden die aan anderen ontgingen en vond de weg om ze te verwezenlijken. Vaak liep hij dan vooruit op de instemming van wie hem volgen moesten. Hij wist de wrevel daarover met zijn charme en attenties te overwinnen en waar iets van gevoeligheid achterbleef, of men zich overrompeld voelde, werd toch ook erkend dat hier een man van bijzondere gaven aan het werk was geweest. Alles wat hij ondernam stond in breed verband. Kleinheid en benepenheid waren hem vreemd, en als hij soms in zijn projecten en in de belangen die hij dienen wilde, verstrikt raakte en het nodige onderscheidingsvermogen verloor, dan bleef toch steeds bij ieder de overtuiging heersen dat hij van grote algemene belangen was uitgegaan en daartoe ook wilde terugkeren.

Posthumus gebruikte elke minuut en daarbij was het hem mogelijk snel over te schakelen. Als het moest kon hij zich aan details wijden, wanneer ze maar pasten in een groot verband. Zo vond hij tussen velerlei organiserend werk altijd weer tijd voor de vervolgdelen van zijn *Geschiedenis der Leidse Lakenindustrie*. Naast zijn bronnenuitgave voor de R.G.P. verschenen vele kleinere mededelingen in verschillende wetenschappelijke series. Men kan ook zijn studie over *De Neringen in de Republiek* (1937), een zijner mededelingen in onze Akademie, tot de bijproducten rekenen. Dat de *Prijsgeschiedenis* aansloot bij onderzoekingen over de sociale toestanden in Leiden vermeldde ik reeds.

Toen Posthumus in het begin van 1922, als eerste van de hoogleraren in de nieuwe faculteit van Handelswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, georeerd had over *Het internationale Element in de Handelspolitiek van Nederland* en zijn colleges in de volgende jaren veel nadruk legden op die Nederlandse handelspolitiek, verschenen zulke publikaties als zijn *Recueil de documents internationaux relatifs à l'histoire économique de 1814 à 1924*, een hulpmiddel voor studenten, en in de serie Werken van het N.E.-H.A. zijn *Documenten betreffende de buitenlandse Handelspolitiek van Nederland*, terwijl verschillende van de vroege disser-

taties die onder zijn leiding tot stand kwamen daarover handelden. In de geschiedenis van de industrie heeft niet hij de studenten laten werken, maar vooral Sneller, zijn opvolger in Rotterdam.

Het is niet de enige lijn, die men van de oratie uit door Posthumus' publikaties kan zien lopen of waarlangs hij anderen op verkenning uitzond. Zijn inaugurele rede vestigt ook de aandacht op onvoldoende kennis van de 15de en 16de eeuw, op het onjuiste van Fruin's voorstelling dat Holland lang vooral vrachtvaart dreef en niet ook met eigen producten handelde. Zijn mededeling over *Het oudst bewaarde Amsterdamsche Koopmansboek* (1947) en zijn uitgave *De Oosterse Handel van Amsterdam* (1953) proberen de gaping in de kennis van de 16de eeuw te vullen. Ketner's boek over *Handel en Scheepvaart van Amsterdam in de vijftiende Eeuw* (1946) is door Posthumus uitgelokt, nadat hij de nodige geldmiddelen voor een studieopdracht van de Kamer van Koophandel had kunnen verkrijgen. Materiaal om het karakter van de Amsterdamse scheepvaart aan het eind van de 16de eeuw te kunnen bepalen liet zijn oom, de bekende dr. J. W. IJzerman, bijeen brengen en Posthumus zorgde voor de bewerking ervan en publicatie in het *Jaarboek* van het N.E.-H.A. Over de uitvoer van Amsterdam in de jaren 1543—46 ligt een uitgave gereed, waarvoor dr. J. Woltring de gegevens uit Brussels materiaal verzamelde onder dezelfde auspiciën als waaronder Ketner werkte. Het past alles weer in een groot verband, dat al vroeg door Posthumus was in het oog gevat.

Zo kan men in zijn denkbelden van 1945 over de wenselijkheid van afzonderlijke studiemogelijkheden in politieke en sociale wetenschappen, een en ander erkennen, dat hij al in 1923 heeft uitgesproken, toen hij in het *Jaarboekje* van de faculteitsvereniging verzuchtte dat Nederland door de aandacht die zijn koloniën vergden, in grote gebieden van de wereldhuishouding vreemdeling gebleven was en te weinig zin had voor grote internationale problemen.

In die tijd hoopte hij op verbetering door meer studie in de vakken van de faculteit der Handelswetenschappen. In 1945 achtte

hij, geleerd door de oorlog en geleid door zijn verwachtingen voor de toekomst, een nieuwe studierichting nodig, waarbij naast de vraagstukken van buitenlandse politiek ook de sociale verschijnselen aandacht zouden krijgen. De politieke en de sociale ontwikkeling van een volk noemde hij onscheidbaar. Hij wilde de nieuwe studiën onderbrengen in afzonderlijke faculteiten, die hij zich in Amsterdam en in Rotterdam dacht — Rotterdam verdiende een eigen universiteit te krijgen en had die ook nodig — en hij stelde zich voor dat die faculteiten omringd zouden worden met vele deels bestaande instituten in verschillende Hollandse centra, die zouden worden overkoepeld en bevorderd door een Nederlandsche Stichting voor Politieke en Sociale Wetenschappen, waarvan hij in een vlugschrift een schets gaf.

Toen de Senaat van de Universiteit van Amsterdam ter nadere overweging en uitwerking van zijn denkbeelden een commissie instelde, werd Posthumus daarvan voorzitter. Toen het ontwerp voor een faculteit van Politieke en Sociale Wetenschappen gereed was gekomen — naar Posthumus' wensen inderdaad met vele instituten eraan verbonden — en de minister van Onderwijs zijn toestemming tot het novum gegeven had, werd het als zijn persoonlijk succes gezien, hoewel hij erop wees dat zijn oorspronkelijke plannen in de Senaatscommissie zoveel verandering en verbetering hadden ondergaan, dat het bereikte niet ten volle meer als zijn geesteskind mocht worden beschouwd. Inderdaad waren zijn gedachten aanvankelijk op de studie van economie, sociografie, economische en sociale en ook diplomatieke geschiedenis en sociale psychologie gericht geweest en kwam bv. de „political science” in zijn ontwerp niet voor. Hij kon zich van dat vak niet goed een voorstelling maken.

Het was omstreeks deze tijd dat hij in januari 1947 bij gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum als Amsterdams hoogleraar gehuldigd werd. Hij was in de wereld van de Nederlandse wetenschap een figuur van erkend gezag en genoot aanzien in internationale kring. Hij was betrokken geraakt in de bemoeiingen van vele commissies en besturen. Ik noem slechts zijn voorzitter-

schap van de N.C.G.W. van 1933—1948 en zijn functie van secretaris van onze afdeling van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Hij begon nu zich uit zijn werk als hoogleraar terug te trekken, het eerst, in 1947, uit dat in de faculteit van Economische Wetenschappen, zoals de vroegere faculteit der Handelswetenschappen sinds 1935 heette; een paar jaar later ook uit zijn functie in de faculteit van Letteren en Wijsbegeerte. Nog vóór de wettelijke regeling daartoe dwong, was hij tot de staat van oudhoogleraar gebracht. Ook zijn bestuursfuncties begon hij te beperken. De leiding van zijn liefste scheppingen droeg hij in de eerstvolgende jaren aan anderen over.

Ander werk had inmiddels zijn aandacht gekregen. Hij was commissaris, later waarnemend directeur van E. J. Brill geworden en trad weldra op als directeur. Hij vond daarbij gelegenheid zijn liefde voor het boek uit te leven in zijn zorgen voor het antiquariaat. Zijn scheppend vernuft, zijn brede blik, zijn zin voor organisatie, zijn gave mensen voor zijn plannen te winnen kregen nieuwe speelruimte, toen hij met behoud van het karakter, dat het fonds van de van ouds bekende uitgeverij bezat, zich aan nieuwe uitbouw zette. Voor de studie van de Oudheid en van het Oosten, vooral van de wereld van de Islam, werden in overleg met geleerden in binnen- en buitenland nieuwe tijdschriften en handboeken beraamd en begonnen nieuwe uitgaven van allerlei aard te verschijnen.

Het was de tijd van zijn Indian summer, waarop onvermijdelijk de neergang volgen moest. De gevreesde ziekte openbaarde zich bij hem terwijl hij nog in volle actie was. Hij liet zich er niet door terneerslaan maar bleef aan de slag, voor wetenschappelijk werk zo goed als voor zijn Leidse belangen. De Amsterdamse handel en de Prijsgeschiedenis hebben hem tot het laatst toe bezig gehouden. Hij had haast, verklaarde hij nu, voor het eerst van zijn leven had hij nu haast.

Van welke aard de benauwenissen zijn geweest die hem zeker nu en dan overvielen, laat zich slechts gissen. Posthumus is steeds een beheerst en gesloten man geweest, die anderen buiten zijn

particuliere leven hield. Het sloot niet uit dat hij er prijs op stelde bij zijn tachtigste verjaardag zijn vrienden en medewerkers uit vervlogen jaren nog eenmaal om zich heen te verzamelen, in het besef dat het een ontmoeting ten afscheid zou zijn. Zo is het op 27 februari 1960 ook beleefd door de velen uit velerlei kring, die hem in zijn werk hadden leren kennen en die allen iets van bewondering en ontzag hadden behouden voor deze bijzondere man met zijn zo ongemene gaven. Op 18 april, eerder nog dan verwacht was, is hij daarop overleden.

P. J. VAN WINTER